

Андрій Гречило

СИНЬО-ЖОВТИЙ ПРАПОР НА ВЕЖІ РАТУШІ ЛЬВОВА

Після того, як стара львівська ратуша розвалилася 14 липня 1826 р., протягом 1827–1835 рр. на площі Ринок була побудована нова, яка з незначними перебудовами функціонує досі. Ратушна вежа, заввишки в 65 метрів, стала одним із символів міста. Саме на вершині цієї вежі 30 років тому, 3 квітня 1990 р. було піднято український синьо-жовтий прапор. Але це не вперше український прапор було піднято на ній.

25 червня 1848 р.

Досить неординарна подія відбулася наприкінці червня 1848 р. у Львові. В неділю уранці 25 червня¹ на вежі львівської ратуші було вивішено «хоруговъ рускої барвы, а при нДй зъ лДвои стороны хоруговъ польску», хоча Головна Руська Рада відмежувалася від цієї події й у газеті «Зоря Галицька» заявлено, що «то не Русини оучинили, и навіть не знають, кто тоє оучинивъ»². А на таємній раді 19-го засідання 30 червня навіть «внесено, що люди соблазняются вывДшинными хоругвами рускою й польскою на ратушД, й зда-но Вієличковскому, Товарницкому, Гушалевицу й Кадерношкови, абы постаралися, щобы ихъ здо-ймити». Через тиждень 7 липня на таємній раді 22-го засідання «слухалося справозданіє о томъ, абы хоругвы польска й руска зъ вежи ратушовой були сняти».

Революційні зміни «весни народів» 1848 р. дали змогу утрадиційнитися поняттю українських національних кольорів у Галичині, яке згодом поступово поширилося на інші етнічні землі й на початку ХХ ст. набуло всеукраїнського значення. Проте питання українських національних символів спершу ще не було до кінця з'ясоване. Головна Руська Рада порушила проблему національних символів тільки на таємній раді сьомого засідання, що відбувалася 16 травня, коли читалося послання від Григорія Шашкевича про намір заснувати Руську раду в Станіславові і ставилося питання про визначення руських кольорів, кокарди і герба. Для вирішення цього питання сформовано комісію з трьох чоловік у складі: Йосиф Кульчицький, Лев Мохнацький і Йосиф Царевич. А вже на таємній раді 18 травня вирішено: «Оураджено послати до Станіславава отпись съ инструкцією скорося напечатает и сказати, що знамя земли рускої тутейшой єсть левъ, а цвДты

руски жовтый и синий»³. У програмі до урочистих зборів 30 травня у Станіславові вже вказувалося про використання синіх і жовтих стрічок як національних кольорів⁴. Малюнок самого герба (з повернутим геральдично вправо левом) опубліковано з описом кольорів у «Зорі Галицькій» аж 27 червня⁵. Утвердження українських національних символів набуло великого поширення.

15 травня 1849 р.

Через рік Головна Руська Рада клопоталася, щоб під час урочистостей 15 травня 1849 р. на ратуші Львова була встановлена хоругва «руска синожовта и черножовта ракуска» (тобто австрійська. – А. Г.), а згодом пробувала з'ясувати, – за чийм наказом ці прапори знято того ж дня⁶.

1 листопада 1918 р.

У листопаді 1918 р. почалася національно-визвольна боротьба на Західній Україні. 1 листопада на львівській ратуші «перший раз від 1849 р. показали українські фани, перший раз відітхнув український Львів, скинувши з себе пута вікової неволі»⁷. Стрільці Зенон Русин, Микола Пачовський, Микола Коник, Лев Гец і Степан Паньківський встановили вранці синьо-жовті прапори на вежі львівської ратуші.

На засіданні Національної Ради 13 листопада було прийнято Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель бувшої Австро-угорської монархії, яким проголошено Західно-Українську Народну Республіку, а також затверджено її символи, у тому числі визначено, що «Державний прапор є синьо-жовтий»⁸.

30 червня 1941 р.

Український прапор замайорів над львівською ратушею о 6 год. 35 хв. 30 червня 1941 р., коли німецькі війська зайшли до Львова. Того ж дня на площі Ринок було проголошено історичний Акт відновлення Української Держави. Однак німці зразу ж почали репресії проти державницького руху. Але масове використання українських

¹ Гречило А. Відродження українських національних символів у Галичині в 1848 р. // Знак. – 1998. – Ч. 16. – С. 1.

² Зоря Галицька. – 1948. – Ч. 7 (27 червця). – С. 29–30.

³ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІА України, Львів). – Ф. 180. – Оп.1. – Спр. 2. – Арк. 25 зв, 26. Пор.: Головна Руська Рада (1848–1851): протоколи засідань і книга кореспонденції. – Львів, 2002. – С. 26, 27.

⁴ ЦДІА України, Львів. – Ф. 180. – Оп.1. – Спр. 2. – Арк. 191.

⁵ Зоря Галицька. – 1948. – Ч. 7 (27 червця). – С. 30.

⁶ ЦДІА України, Львів. – Ф. 180. – Оп.1. – Спр. 3. – Арк. 42 зв., 44.

⁷ Свобода (Львів). – 1918. – Ч. 44 (9 падолиста). – С. 3.

⁸ Див.: Гречило А. Українська територіальна геральдика. – Львів, 2010. – С. 110.

прапорів по всіх містах і селах мусіли ще довгий час толерувати.

3 квітня 1990 р.

4 та 18 березня 1990 р. відбулися два тури виборів до Львівської міської ради народних депутатів. Питання про підняття синьо-жовтого прапора над ратушею було чи не найважливішим для першої сесії. Раніше від Львова прапор вивісили 14 березня у Стрию, проте за рішенням міськвиконкому, а не міської ради. Але зразу ж почався тиск з боку партійних і силових органів. У кінці березня в газетному інтерв'ю перший заступник прокурора УРСР В. Г. Синюков заявив, що дії Стрийського міськвиконкому «є протизаконними, тому що були грубо порушені Конституція УРСР, інші законодавчі акти. Згідно з законом УРСР від 5 червня 1981 р. «Про прапори і вимпели державних і суспільних органів, організацій УРСР та їх посадових осіб» такі прапори і вимпели підлягають реєстрації. Не зареєстрованими користуватися заборонено, в тому числі і синьо-жовтими». Проте зразу ж ці рішення були опротестовані прокурорами й ішла тяганина про «дотримання законодавства». Насправді наведені прокурором норми стосувалися лише символів на річковому та морському транспорті, але було зрозуміло, що агонізуючий режим піде на будь-які кроки. Всі чудово розуміли, що ключовим це питання буде саме у Львові: комуністична система прикладе всі зусилля, щоб дискредитувати подібне рішення як «незаконне» та заставити з ганьбою його відмінити. Оскільки Львівська обласна рада своє перше засідання призначила десь аж на середину квітня, то відповідальність міської ради тільки посилювалася.

Перед Львівською міською радою стояло складне завдання – правильно провести рішення. Я був обраний у другому турі 18 березня депутатом від 32 округу і входив до складу «ініціативної групи» депутатів – десь 15-25 чоловік – які займалися підготовкою першої сесії. Оскільки я займався дослідженням історії національних

Богдан Котик відкриває сесійне засідання
3 квітня 1990 р.

А. Гречило зачитує проект ухвали та положення
про використання українського національного
прапора в місті Львові

символів, публікував розвідки та статті про них спершу в самвидавці⁹, а потім і в легальних виданнях¹⁰, і зрештою готував текст відповідної резолюції, прийнятої на установачому з'їзді Народного руху¹¹, то очевидно, що підготовка питання про прапор була доручена саме мені. На засідання цієї групи я й виклав свій план – не лише вивісити синьо-жовтий прапор, але й прийняти положення про його використання, передбачивши функціонування національного символу нарівні з тогочасним прапором УРСР. Хитрість полягала ще й у тому, що червоно-лазуровий прапор і так висів над сесійною залою міськради, тому національний ми тоді могли підняти на вежі ратуші без цього «напарника». Ці пропозиції не всім сподобалися, хоча мені вдалося таки переконати більшість учасників засідання, що таким шляхом зможемо легітимізувати прапор, як це вже було зроблено в Естонії та Латвії. Я вже мав на той час копії подібних актів з Прибалтики, а колеги-юристи аспіранти з Львівського університету Петро Стецюк та Андрій Бойко допомогли отримати відбитки постанов про використання державного прапора УРСР, тому скласти це положення мені було зовсім не складно. Також під час засідання ініціативної групи виникло питання про те, кому доручити підняття прапора над ратушею. Хтось (здається, Мар'яна Долинська) запропонував кандидатури Юрка Волощака (який підняв чи не перший прапор під час мітингів у Львові 26 квітня 1989 р.) та мою. Юрко відмовився, сказавши, що це має бути хтось заслужений, можливо – з

⁹ Гречило А. Прапор українського народу // Поступ. – 1989. – № 2. – С. 2-3; Він же, Український герб // Скарбниця. – 1989. – № 1. – С. 1; Він же, Національний чи державний прапор // Поступ. – 1989. – № 14. – С. 4.

¹⁰ Гречило А. До питання про національний прапор // Пам'ятки України. – 1989. – № 4. – С. 44-48.

¹¹ Про національну символіку: Резолюція Установчого з'їзду Народного руху України за перебудову, ухвалена 10 вересня 1989 р. // Літературна Україна. – 1989. – № 42 (19 жовтня). – С. 7.

політв'язнів, і запропонував кандидатуру Стефи Шабатури. Я також відмовився, сказавши, що мушу зосередитися на підготовці положення про використання прапора, а натомість запропонував доручити цю місію найстаршому та наймолодшому депутатам. Тут же вияснили, що такими є депутати Шморгун та Шкарпинець, на що всі й погодилися. Хоча пізніше замість Шкарпинця третім кандидатом визначили Зеника Саяка.

Після засідання підготовчої групи я та ще кілька чоловік пішли погодити всі питання проведення сесії з головою міськвиконкому Богданом Котиком, який за посадою мав вести роботу сесії до обрання голови ради. Хоча Богдан Котик і підтримував всі демократичні зміни, але на той час він ще залишався членом КПРС і не всі мали до нього довіру. Було зрозуміло, що на нього по «партійній лінії» чинитиметься шалений тиск, щоб не допустити офіційного підняття прапора у Львові. Котик також це чудово усвідомлював, тому пропозицію про положення, в якому толерується й чинний прапор УРСР, прийняв із полегшенням і активно підтримав. Сесію мали відкрити 2 квітня, затвердити порядок денний, утворити мандатну комісію. Богдан Котик разом із юристом Миколою Мелешком пропонували оголосити зразу ж перерву до наступного дня, а вже 3 квітня – після підтвердження повноважень обраних депутатів – прийняти ухвалу «від ініціативної групи». 3 квітня на сесію мала також приїхати делегація німецького міста Фрайбурга зі Шварцвальду для підписання договору про побратимство зі Львовом, тому це стало ще однією причиною переносу урочистостей з підняття прапора на наступний день. Ця пропозиція нам не сподобалася, але зрештою ми на неї погодилися. За узгодженим сценарієм засідання 3 квітня ми починали о 13-й годині, а о 14-й прапор планувалося підняти над містом.

У понеділок 2 квітня сесію відкрив голова виборчої комісії Богдан Федоришин, директор книжкової фабрики «Атлас». Зі 150 депутатів вже обрали 143, з них на сесії було присутніх 137. Після цього обрали голову та секретаря 1-ї сесії (відповідно – Б. Котика та М. Бабій), утворено лічильну комісію з 5 чоловік та розпочато формування порядку денного. Крім запропонованих Б. Котиком організаційних питань (утворення депутатських комісій, обрання голови міської ради, затвердження складу виконкому тощо) окремими депутатами були внесені додаткові, зокрема Василь Шпіцер вніс питання про статус національних символів і підняття прапора, Ярослав Сватко – про собор Св. Юра, Григорій Чопик – про Деклардацію про владу. Порядок денний затвердили з доповненнями. Далі ухвалили регламент

роботи сесії й утворили постійну мандатну комісію з 7 чоловік, на чому засідання й закрили. Про ці плани знали не всі. Після засідання обраний народним депутатом УРСР Богдан Горинь, який був головою Львівської обласної організації Української гельсинської спілки, зразу ж зібрав нашу групу міських депутатів членів УГС і обурювався, що прапор не вивісили того ж дня. Я тоді пояснив, що один день тут нічого не вирішує, необхідно підтвердити повноваження депутатів створеною мандатною комісією, щоб не було підстав для відміни ухвали, а всі технічні питання погоджені й завтра за спланованим сценарієм все пройде без жодних проблем. Проте містом почали повзти чутки, що в міську раду «пролізли комуняки», які не допустять підняття прапора. Й тому наступного дня перед початком роботи сесії до сесійної зали забігла група людей з вулиці з великим синьо-жовтим прапором і почали звертатися до депутатів, щоб вони проголосували й підняли прапор. Агітувати й «робити цирк» потреби не було, бо за всіма підрахунками ухвала набирала значну більшість голосів.

У вівторок 3 квітня о 13 год. Богдан Котик відкрив сесійне засідання. У залі були присутніми 128 депутатів. Спершу затвердили керівництво і склад утвореної напередодні постійної комісії мандатної і депутатської етики. Після цього обраний головою цієї комісії Володимир Комар доповів про перевірку повноважень обраних депутатів, а сесія прийняла ухвалу про визнання повноважень 143-х депутатів і підтвердила рішення міської виборчої комісії про визнання виборів недійсними по 4-х округах та такими, що не відбулися – по 3-х.

Після цього Б. Котик надав мені слово від «ініціативної групи». Я вийшов на трибуну й виклав коротку історичну довідку про історію національної символіки і зачитав підготований мною проект ухвали та положення про використання українського національного прапора в місті Львові. Мій виступ тривав 7 хвилин і я вже сходив з трибуни, коли до мікрофону в залі підбіг обраний народним депутатом УРСР Степан Хмара. Хоча й було пояснено, що використання державного прапора УРСР і так визначено чинним законодавством, він вискочив, мов той «Пилип з конопель», та почав гнівну тираду про «образу національної честі». Я хотів повернутися на трибуну, але мене випередив депутат Володимир Комар, який дав лаконічну й влучну відповідь: «Пане Степане, ми вас обрали в Верховну Раду власне для того, щоб ви зробили наш національний прапор державним. Але поки є існуюче законодавство. [...] Неправовими методами правової

держави не збудуєш. Будете там вимагати зміни державного прапора – ми вас підтримаємо. Але зараз немає жодної образи».

Далі виступили: Зеник Саяк – з підтримкою тексту ухвали; народний депутат УРСР Орест Влох – привітав від Ради Руху та зачитав прийняте напередодні рішення Тернопільської міськради про підняття прапора; Олександр Джулик – підтримав пропозицію Хмари «підняти на ратуші тільки синьо-жовтий прапор»; Юрко Волощак – пояснив, що на вежі й буде тільки синьо-жовтий, а червоно-лазуровий вже є над сесійною залом; Віталій Гавриленко – згадав про малиновий прапор, «абсолютно не заперечуючи нашого рішення»; Валентина Горішна – підкреслила історичний статус синьо-жовтого прапора як державного в УНР і ЗУНР; Юрій Ісаєв – запропонував доповнити у Положенні використання прапора не лише в дні національних, але й державних свят, а також попередив про очікуваний протест прокуратури на підставі міфічного закону «про прапори і вимпели» 1981 р.; Богдан Горбовий – підтримав ухвалу і пропозиції про вивішення українського прапора на вежі; Василь Стойчук – запропонував припинити дебати, прийняти звернення до Верховної Ради УРСР про перегляд державної символіки України, проголосувати і о 14-й годині підняти прапор.

Богдан Котик припинив обговорення і перейшов до голосування запропонованих поправок. З питання про вивішення синьо-жовтого прапора в дні державних радянських свят виступили Юрій Волощак, народний депутат УРСР Ірина Калинець, Стефанія Шабатура, депутат обласної ради Олег Петрик з критикою такого доповнення. Більшість депутатів проголосували проти, поправку відхилили. Джулик знову почав наполягати поставити на голосування пропозицію «щоб на міськраді висів тільки один синьо-жовтий прапор». Котик відповів, що все це враховано в ухвалі. Мирон Колодко задав питання про депутатські значки з синьо-жовтими кольорами, на що отримав відповідь голоуючого, що це буде вирішувати Верховна Рада. Богдано Котик ставить на голосування пропозицію С. Хмари, щоб використовувати лише національний прапор, без офіційного радянського, але вона не набирає голосів на підтримку. Тоді переходить до голосування за рішення та положення. Ухвала приймається абсолютно більшістю, проти – лише 5 голосів.

Далі Богдан Котик надав слово Ярославові Путьку, який запропонував доручити підняти синьо-жовтий прапор над Львовом трьом депутатам – Стефанії Шабатурі, Євгену Шморгуну та

Зенику Саяку. Це рішення сесія підтримала голосуванням і вони пішли на вежу ратуші, а всі інші поспішили на вулицю. На верхньому майданчику вежі перебувало ще кілька десятків осіб, які допомагали депутатам виконати почесну місію.

Євген Шморгун, Стефанія Шабатура та Зиновій Саяк на оглядовому майданчику Львівської Ратуші перед підняттям національного прапора

На дворі стояла чудова весняна сонячна погода. Площа Ринок та прилеглі вулиці були так щільно забиті людьми, що вийшовши з ратуші ми залишилися стояти біля входу, бо далі годі було пройти. Вже на площі Ринок Богдан Котик зачитав текст прийнятої ухвали, а всіх присутніх привітали: народний депутат СРСР Ростислав Братунь, народні депутати УРСР В'ячеслав Чорновіл, Михайло Горинь, Степан Хмара. Я не бачив як прапор нарешті звився та залопотів над містом, але весь майдан у цей момент аж зойкнув і радісно зашумів. Я глянув на годинника – було 14:20, годинник на ратуші показував 14:17. Ми планували вивісити прапор о 14 год., але урочисті вітання трохи затяглися, проте це вже не мало жодного значення. Синьо-жовтий прапор нарешті легітимно утвердився у Львові!!! Жаль було лишень, що до цієї щасливої події не дожили сотні тисяч борців за волю України, які вірили й надіялися на відновлення нашої державності.

Хитрість з положенням про використання національного прапора таки спрацювала – прокуратура не знайшла до чого причепитися в рішенні й не змогла опротестувати нашу ухвалу! Згодом за цим зразком подібну ухвалу прийняла Львівська обласна та низка інших місцевих рад. Пізніше буде підняття прапора в Києві, перші рішення Верховної Ради та нарешті постанова від 28 січня 1992 р., якою синьо-жовтий прапор проголошувався державним. Так чи інакше, але Львівська міська рада 3 квітня 1990 р. гідно виправдала довіру людей та внесла і свій вагомий вклад у відродження української національної символіки. ■